

IV. 3. O duši

- I. kniha:
  - A. Metodologické problémy zkoumání duše – 1. kap.
  - Kritická reflexe dosavadních názorů na duši – 2. – 5. kap.
    - duše není pohybujícím se hybným činitelem (duše není ani sebepohyb – Platón)
    - duše není harmonií a číslem (pýthagorejci, někteří akademici)
    - duše není složena ze všech prvků (Empedoklés).

- II. kniha:
  - B. Aristotelovo vymezení duše – 1. kap.
  - C. Duše a život – jednotlivé životní projevy a úrovně života – 2. – 4. kap.
  - D. Vnímání jako funkce duše – kap. 5. – 12.
    - Výklad vnímání pomocí možnosti a skutečnosti – 5. kap.
    - Schéma vnímání na příkladu zraku – 7. kap.
    - Podstata vnímání – 12. kap.

IV. 3. O duši

- III. kniha:
  - Počet smyslů (pouze 5) – 1. kap.
  - Společný smysl pro srovnání a odlišení dat jednotlivých smyslů? – 2. kap.
  - Představivost ($\phi\alpha\nu\tau\alpha\sigma\acute{\iota}\alpha$) vedle myšlení a vnímání – 3. kap.
  - E. Rozum a myšlení – 4. – 6. kap.
    - Schéma rozumového poznání.
    - Rozum činný a trpný.
    - Myšlení a pravda.
  - Vlastnosti rozumového poznání – 7. kap.
  - F. Duše, poznání a jsoucno – 8. kap.
    - Které duševní mohutnosti jsou počátkem pohybu? – 9. – 11. kap.
    - Pořadí smyslů (viz II, 2-4) – 12. kap.
    - Hmat jako první smysl – 13. kap.

3. O duši I

A. Metodologické problémy zkoumání duše – 1. kap.

- Věda o duši je nejpřednější, protože vyniká přesností i předmětem zkoumání. Znalost duše totiž pomáhá hodně k poznání pravdy vůbec a zvláště v otázkách přírody. Neboť duše je „jakoby počátek živých bytostí.“
- Témata psychologie:
  - ke které kategorii duše náleží;
  - zda je v možnosti nebo je určitou skutečností;
  - je-li dělitelná nebo nedělitelná, a jsou-li všechny duše stejnorodé nebo se liší druhově nebo rodově (tj. zda je druhově stejná či rozdílná např. duše lidská a duše jiných živočichů);
  - jestliže není mnoho druhů duší, nýbrž jen mnoho částí jedné duše, zda zkoumat celou duši nebo části;
  - je třeba poznat nejen podstatu, nýbrž i vlastnosti, protože ty nám umožňují vyjádřit se správněji i o podstatě;
  - nesnáze je i v tom, zda všechny duševní stavy jsou sdíleny i tělem, nebo zda existuje zvláštní vlastnost duše samotné →

3. O duši I

A. Metodologické problémy zkoumání duše – 1. kap.

- Poslední téma vedlo Aristotela k zajímavé úvaze:
  - Přírodovědec („fyzik“ bude duševní stavy vykládat jako určitý druh pohybu (hněv jako var krve nebo tepla v srdci) – udává látku;
  - dialektik však jinak (hněv jako touha po odvetě) – udává tvar a bytnost (εἶδος καὶ λόγος).
- Fyzika: zkoumá neodlučitelné, pokud je neodlučitelné.
- Matematika: zkoumá neodlučitelné, co však samo není vlastností, nýbrž pouze výsledkem abstrakce (čára, plocha...).
- První filosofie: zkoumá neodlučitelné, ale pokud je myšleno jako odloučené.
- Duševní stavy jsou neodlučitelné, psychologie tedy spadá pod „fyziku“.

3. O duši II

B. Aristotelovo vymezení duše – 1. kap.

- Duše je tedy **podstatou** (οὐσία, ve smyslu „tvar“ – εἶδος) přírodního těla, které má v možnosti život.
- Duše je **první skutečností** (πρώτη ἐντελέχεια) organického těla.
- Duše je **bytností** (τὸ τί ἦν εἶναι) přírodního tělesa. Znamená „být živým organismem“.
- Jako taková je duše neoddělitelná od těla.
(Ale u některých jejích částí tomu nemusí nic bránit, jestliže nejsou skutečností – ἐντελέχεια – žádné části těla...)

3. O duši II

C. Duše a život – životní projevy a úrovně života – 2. – 4. kap.

- Mít duši = žít.
- Projevy života:
  - myšlení
(**Jedině** rozum a mohutnost myšlení **se může oddělovat** jako něco věčného od pomíjivého. Ostatní části duše nejsou oddělitelné.)
  - smyslové vnímání
  - pohyb a klid
  - výživa, růst, ubývání
- Úrovně života – rozlišují se podle počtu a druhu obsažených duševních mohutností (tj. např. rostliny a živočichové se liší v první řadě duší, nikoli tělem!):
  - rostliny – pouze vyživovací duše = nezbytná podmínka života, zajišťuje výživu a plození
  - živočichové – navíc vnímání → žádostivost, schopnost pohybu
  - člověk – navíc rozum
- Ne každá duše může být v každém těle, protože tělo je možností, takže skutečnost každé věci se přirozeně projevuje v její možnosti, tj. ve vlastní látce.

3. O duši II

D. Vnímání jako funkce duše – kap. 5. – 12.

i. Obecně rozumu a myšlení

- Vnímání je mohutnost, možnost (δύναμις), protože závisí na vnějším předmětu, kterým je uskutečněno (nevidíme, když nemáme co vidět).
- Co je schopné vnímat (tj. smyslový orgán), je **v možnosti** takové, jaké je **ve skutečnosti** to, co je předmětem vnímání (tj. vnější těleso).
- Schéma procesu vnímání:
  1. Smyslový orgán pasivně „čeká“ na uskutečnění vjemu.
  2. Podnět (vnější těleso) skrze prostředí zapůsobí na orgán, který působení „vytrpí“.
  3. Tímto působením se orgán připodobní podnětu a stane se stejným jako on.

Příklad:

1. Ruka (kůže jako orgán hmatu) přivyklá prostředí nevnímá.
2. Chladnější předmět při zprostředkovaném dotyku působí na teplejší ruku, ruka je vůči němu ve stavu trpnosti.
3. Ruka se působením ochladí a připodobní předmětu.

3. O duši II

D. Vnímání jako funkce duše – kap. 5. – 12.

i. Obecně o vnímání podruhé

- Smysl (jako duševní δύναμις) je schopen přijímat smyslové tvary bez látky, jako vosk přijímá znak prstenu bez železa nebo zlata.
- Smysl zaměřený na jednotlivý předmět bývá drážděn od toho, co má barvu nebo chuť nebo zvuk, ale nikoli pokud jde o jednotlivinou, nýbrž pokud to má určité vlastnosti.
- Čidlo je (tělesné) ústrojí, v němž je taková schopnost.
- Čidlo představuje určitou střední hodnotu vnímané veličiny, od níž se připodobňuje podnětu.

3. O duši II

D. Vnímání jako funkce duše – kap. 5. – 12.

ii. Detailnější výklad o zrakovém vnímání

- Předmět:
barva
- Prostředí:
něco průhledného, které je jako průhledné uskutečněno světlem (bez světla nelze vidět barvy)
- → Barva je hybným činitelem toho, co je průhledné.
→ Pohybuje průhledným, např. vzduchem, a jím uvádí v pohyb čidlo.
→ Vidění je tedy zprostředkováno **prostředím mezi barvou a zrakem**, které dráždí smyslový orgán.

3. O duši III

E. Rozum a myšlení – 4. – 6. kap.

i. Obecně o rozumu a myšlení

- Myšlení podobně jako vnímání je dráždění tím, co je myslitelné.
- Proto rozum je neměnný, ale vnímavý pro tvar, **v možnosti** takový a takový. Je to tedy δύναμις.
- Rozum v možnosti je v jisté míře myslitelnými předměty, ale ve skutečnosti není ničím, dokud nemyslí.
- Rozum poznává bytnost věcí, oddělenou od látky.
- Může myslet sám sebe, protože u bytostí bez látky je **myslící a myšlené totožné**.

3. O duši III

E. Rozum a myšlení – 4. – 6. kap.

ii. νοῦς παθητικὸς καὶ νοῦς ἀπαθής

- U všech přírodních bytostí je třeba rozlišovat
  - látku, která je u všeho možností,
  - příčinu a působícího činitele

→ to platí i pro duši.
- Rozum také je:
  - a) jednak takový, že se stává vším,
  - b) jednak takový, že jako jakási zdatnost všechno působí (podobně jako světlo činí možné barvy barvami skutečnými).
- Ad a) παθητικὸς = „trpný“, pomíjivý, proměnlivý
- Ad b) ἀπαθής = „bez trpění“ (neměnný) → činný (ποιητικός), odloučený, nesmíchaný, nesmrtelný, věčný, jeho jsoucností je ἐνέργεια.
- „Činná stránka je vždycky vyšší než stránka trpná a hybná příčina hodnotnější než látka.“

3. O duši III

E. Rozum a myšlení – 4. – 6. kap.

ii. Rozum a bytnost a soud, pravda a omyl

- Rozum jednak přímo uchopuje bytnost – vždy pravdivě (viz *An. Post.* II, 19).
- Jednak tvoří soudy = výpovědi typu „S je P“ – pravdivé nebo mylné.
  - Omyl spočívá vždy ve vazbě (viz *Met.* VI, 4).

3. O duši III

F. Duše, poznání a jsoucno – 8. kap.

- Duše – z hlediska poznání – je nějakým způsobem vším, co existuje:
  - Veškeré jsoucno je buď předmětem vnímání nebo předmětem myšlení.
  - Smysly jsou v možnosti tím, co lze vnímat,
  - rozum je možností toho, co lze myslet.
- Předměty obou mohutností pak nejsou věci samy, nýbrž jejich tvary (εἶδη).
- Rozum je tedy **tvár tvarů** (tj. jejich skutečností), smysl je tvarem toho, co je vnímatelné.
- Protože neexistuje žádná věc mimo vnímatelné rozlohy, pocházejí myslitelné tvary z vnímatelných. **Proto bez vnímání nemůže nikdo nic poznat ani chápat.**
- Přemýšlení je vždy spojeno s představou – φαντασία, φάντασμα, což je jakoby vjem bez látky.